

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Попова І.А., Федотова В.А.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

ira_popova_dik@ukr.net

Резюме. В статті досліджено вплив військового стану на розвиток фармацевтичного ринку. Визначено динаміку обсягів аптечного продажу лікарських засобів, структуру продажів лікарських засобів. Визначено проблеми, які виникли в фармацевтичній галузі в сучасних умовах. Наведено напрями державної підтримки розвитку фармацевтичного ринку.

Ключові слова: *фармацевтичний ринок, військовий стан, лікарські засоби, аптечні продажі*

Вступ. Вплив російського вторгнення на економічну активність України величезний, що обумовлено скороченням реального ВВП, зростанням інфляції, порушенням торгівлі, а як результат зростання бюджетного дефіциту. Вторгнення росії в Україну, призвело до великих людських жертв, масового переміщення населення і значного пошкодження інфраструктури, що суттєво змінило життя кожного українця й значно вплинуло на розвиток кожної галузі, в тому числі і на фармацевтичну.

Фармацевтика – це стратегічно важлива галузь, особливо у даний час, оскільки медикаменти мають бути на фронті, в аптеках та в лікарнях, адже від цього залежить здоров'я й життя людей, військових та цивільних. В цих умовах фармацевтичні компанії змушені адаптуватися до багатьох нових викликів, керівники мають швидко реагувати на зміни, а працівники ризикуючи своїм життям забезпечувати населення ліками. Загроза повномасштабного вторгнення, призвела до того, що багато працівників

вимушено переселилися у більш спокійні регіони України або виїхали за кордон. Фармацевтичні фірми призупинили свою роботу, деякі склади готових лікарських препаратів, сировини та пакувальних матеріалів було вщент знищено, багато аптечних закладів залишилося на окупованих територіях. Все це мало великий вплив на фармацевтичний ринок загалом.

Виходячи з цього, **метою дослідження** є визначення впливу військового стану на розвиток фармацевтичного ринку в Україні.

Методи та матеріали дослідження. У дослідженні використано методи аналізу і синтезу; метод порівняння; системно-аналітичний.

Результати дослідження. Ринок України багатий на фармацевтичні компанії, тому їм важливо в цей період «бути на плаву». 24 лютого завершився досить тривалий тренд зростання фармацевтичного ринку. Так, коливання були, але в цілому був тренд до зростання. Ще на початку 2022 року ринок лікарських засобів у гривневому значенні значно збільшувався: +31% у січні та +45% у лютому до минулого року. Та вже в березні розпочався спад (-11%), у квітні ринок скоротився на третину, а у травні – на 24%. Поки що, незважаючи на падіння в березні-травні, за підсумками 5 місяців року, ринок повернувся на рівень 2021 року (+0,38%). Однак, тектонічні зсуви, які відбулися в економіці не дозволяють сподіватися на збереження позитивної динаміки. Головний чинник – споживач. На скорочення обсягу продажу вплинуло зростання кількості осіб, які виїхали з країни; окупація територій, іноземна медична гуманітарна допомога.

З початком повномасштабної війни роздрібний продаж лікарських засобів почав знижуватися і продовжує цю тенденцію дотепер. Спад розпочався з березня 2022 р., втім вже з травня темпи зниження почали сповільнюватися і, за підсумками вересня, темпи зниження у грошовому вираженні склали 9%. У жовтні 2022 р. темпи спаду пришвидшилися до 19%, що пов'язано із високою базою порівняння минулого року, адже в цей період минулого року в Україні фіксувалася чергова хвиля захворюваності

на COVID-19 і відповідно обсяги продажу ліків суттєво зростали. За даними листопада 2022 р. темпи зниження обсягів аптечного продажу ліків становлять 10%. За попередніми даними грудня 2022 р. обсяги аптечного продажу ліків перевищили показники грудня 2021 р. на 6%. Тобто наприкінці року ринок вийшов із занепаду. Загалом за підсумками 2022 р. (враховуючи попередні дані за грудень 2022 р.) темпи зниження становлять 6,2%[1].

Потижнева динаміка також свідчить, що після закінчення періоду підвищеного споживання ліків, внаслідок хвилі захворюваності на COVID-19 минулого року, знов намітилися тенденція щодо сповільнення темпів зниження, які поступово наближаються до минулорічних показників. А в останні 5 тижнів року обсяги аптечного продажу ліків перейшли у позитивну площину. При цьому варто відзначити, що значний вплив на розвиток ринку у грошовому вимірі чинять інфляційні процеси в країні, оскільки у натуральному вираженні показники динаміки роздрібного ринку залишаються негативними, хоча темпи зниження обсягів аптечного продажу сповільнюються (рис. 1).

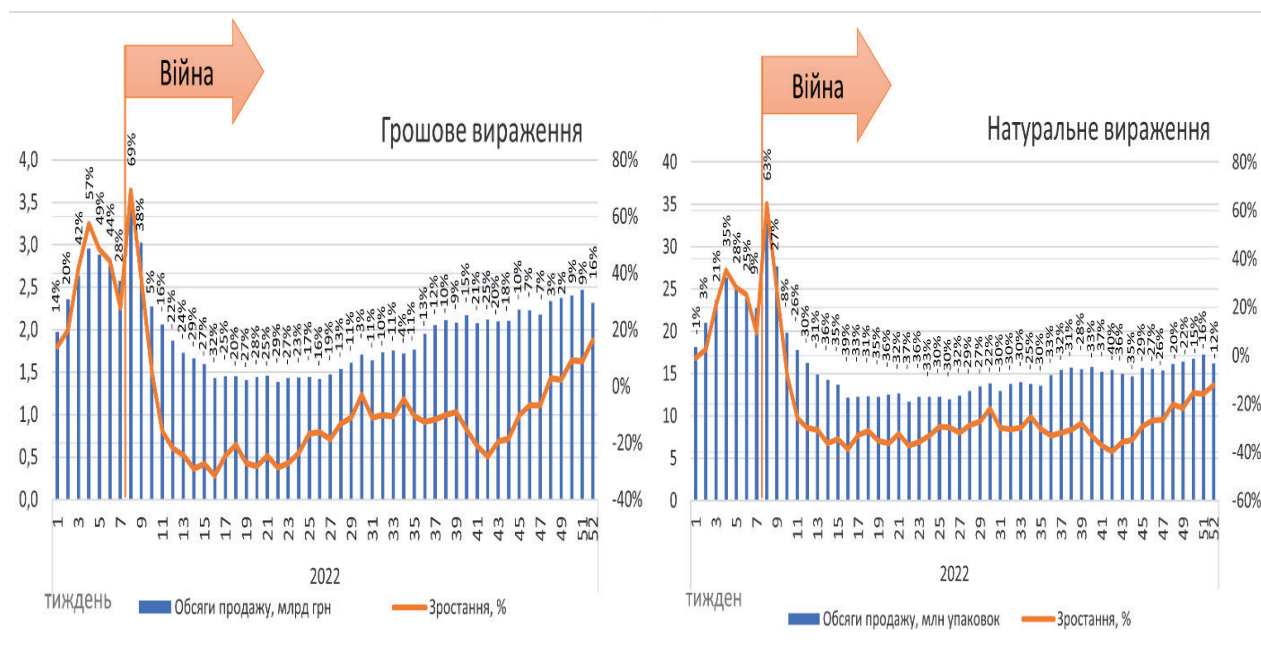

Рис. 1. Потижнева динаміка обсягів аптечного продажу лікарських засобів з 1-го до 52-го тижня 2022 р. [1].

Результати дослідження довели, що з початком війни скоротилася кількість аптек, на це випнуло три причини. По-перше, це території, де відбувалися обстріли, або окуповані, що загрожувало життю і здоров'ю як персоналу, так і відвідувачам. По-друге, проблеми з логістикою. Наприклад, аптека може працювати, але не було товару, бо один зі складів великого дистриб'ютора під Києвом був знищений вщент, також були знищені склади не одного фармацевтичного заводу, тому зламались ланцюги постачання. По-третє, відсутність персоналу, але із цією проблемою допомогла держава, яка послабило вимоги до працівників аптек. Дозвіл на роботу під час воєнного стану медичним працівникам і студентам медичних закладів сприяв тому, щоб відкривалися аптеки, де це можливо.

Війна вплинула на споживання ліків. У перший місяць найбільше зросло споживання ліків, що впливають на серцево-судинну (+23%) та нервову системи, насамперед антиепілептики (+56%) та психолептичні засоби (+51%) (рис. 2)

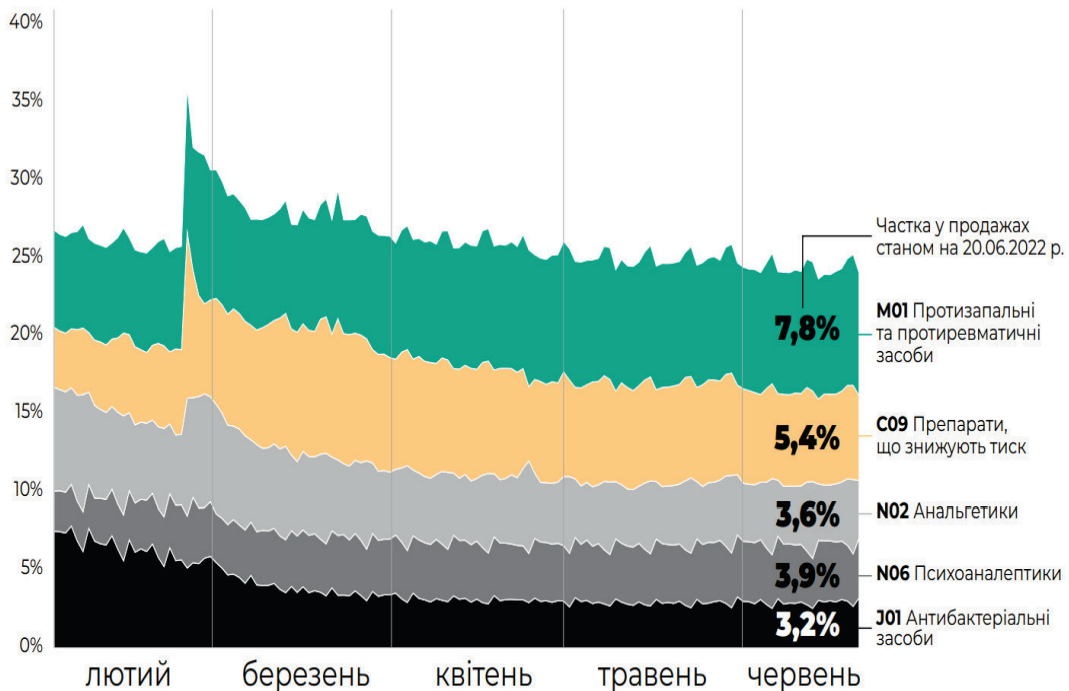

Рис. 2. Динаміка продажів топ-5 груп ліків на аптечному ринку за 01.02.2022-20.06.2022 рр.*, % [2].

Так, за результатами соціологічного дослідження Аптеки Доброго Дня дефіцит на препарати спостерігався лише в перший місяць повномасштабного вторгнення. Цьому слугували 2 причини:

- логістична нестабільність;
- понаднормова кількість куплених ліків у перші дні війни.

На початку вторгнення, коли нормальна логістика була неможлива, відбувся розрив логістичних ланцюгів. Також, ті, хто мали хронічні проблеми зі здоров'ям, купували ліки із великим запасом, тим самим створюючи дефіцит. Люди не розуміли, як швидко будуть відбуватись поставки в аптеки та чи будуть взагалі, тому хотіли по максимуму застосувати необхідним. Проблема наявності ліків, на які був дефіцит, вирішувалась на державному рівні. Особливо гостро спочатку відчувався дефіцит саме на ліки, які люди приймають при хронічних захворюваннях. Підвищений попит на кровоспинні препарати, медичні вироби, що необхідні в умовах війни для надання першої домедичної та медичної допомоги, задовольняється і державою, і волонтерськими організаціями.

Щодо структури споживання лікарських засобів слід відзначити, що наприкінці липня 2022 р. зафіксоване значне збільшення частки антибіотиків у загальній структурі аптечного продажу, що пов'язано із запровадженням відпуску цих препаратів виключно за рецептом лікаря із серпня 2022 р., і населення робило запаси цих препаратів.

Однак із введенням їх рецептурного відпуску з 1.08.2022 р. обсяги споживання суттєво зменшилися. На фоні похолодання та сезону гострих респіраторних вірусних інфекцій (ГРВІ) відзначається тенденція до збільшення частки таких препаратів:

- анальгетиків (слід зазначити, що збільшення відмічалось як у грошовому, так і в натуральному вираженні);
- препаратів для лікування захворювань порожнини носа та протизастудних засобів (рис. 3).

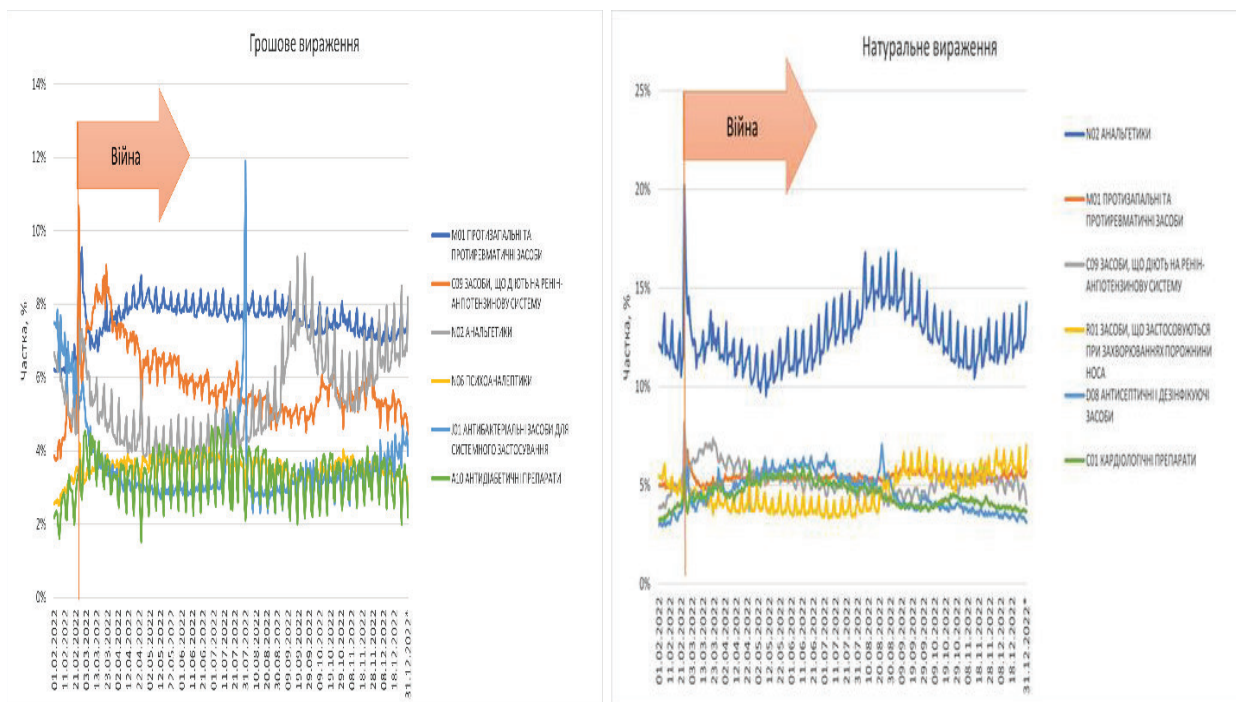

Рис. 3. Структура аптечного продажу лікарських засобів з 1.02.2022 до 31.12.2022 р. [1]

В структурі продажу переважала покупка українських препаратів з декількох причин: вони були в наявності, адже імпорتنі ліки не могли доставити у повному обсязі, а ще українські аналоги мають нижчу вартість. Але від травня ситуація почала стабілізуватись. Зараз, порівнюючи кількість імпорتنих та українських препаратів, спостерігається зростання покупок медикаментів вітчизняного виробника на 5%. Українці все активніше підтримують вітчизняного виробника і тенденція постійно зростає.

Попит на медикаменти змінювався, виходячи з рівня загострення війни, а також від окупації та деокупації територій України. Люди з хронічними хворобами серця купували медикаменти понаднормово вже від перших годин вторгнення. В лютому та березні проданих препаратів для серця було на 13% більше, ніж в січні 2022-го. Аналогічна ситуація була і з гормональними препаратами, +20% у лютому, порівняно з січнем. Стосовно хворих на діабет, слід зазначити, що вони купували ліки усіма можливими способами. У

списках волонтерів на пошук ліків, інсулін був найпершим. В березні піковий показник склав +25%, порівняно з січнем.

В період з 24 лютого до кінця березня українці не купували ліки онлайн. На це вплинули проблеми із наявністю доставки кур'єром, відсутність світла в тих регіонах, де були активні бойові дії. Також, клієнти тоді не були впевнені, чи будуть аптеки працювати і далі, чи зможуть вони забрати ліки, замовлені на сайті, тому купували офлайн у відкритих аптеках. На доставку припадало лише 5% від усіх інтернет-замовлень. Переважно клієнт бронює ліки й приходять їх забирає. І це логічно. По-перше, не все можна доставляти, по-друге, доставка – це завжди додаткові кошти. Зараз багато служб працює і аптеки наращують можливості по доставці. Доставляємо всюди, де працюють і відновлюють свою роботу логістичні компанії. Але це невелика частина бізнесу, тому що грошей у людей більше не стає і вони намагаються економити там, де це можливо. Тенденція покупок онлайн на сайті аптеки чи партнерських сайтах почала рости вже з травня, а у вересні повернулась до довоєнних показників.

Не зважаючи на військовий стан, українські фармкомпанії відновлюють інвестиції у виробництво та власні наукоємні розробки. Несподіваною проблемою для українських фармацевтичних компаній стала масована гуманітарна допомога, яка надходить в Україну з інших країн. Лікувальні установи часто були перевантажені гуманітарними препаратами, а українські фармпідприємства — не змогли постачати свою продукцію у певних сегментах ринку. Сьогодні, коли роль сильної національної фармацевтичної галузі доведена викликами пандемії COVID-19 та повномасштабною війною в Україні, варто сфокусуватися на подальшому розвитку її потенціалу. Це і стимулювання інвестицій у дослідження, і прискорення виходу нових генеричних препаратів в Україні через вдосконалення патентного законодавства, і освоєння нових технологій — власних та отриманих за рахунок міжнародного співробітництва. Ці базові ідеї було закладено і

в проект Стратегії розвитку системи здоров'я України до 2030 року, і в проект Плану відновлення України в частині галузі виробництва лікарських засобів.

Також слід зауважити, що в умовах військового стану, держава прийняла заходи щодо розвитку фармацевтики, а саме:

- відпуск рецептурних лікарських засобів (крім спеціальних рецептурних бланках за формою № 3), які згідно з інструкцією для медичного застосування підлягають відпуску за рецептом, за кошти пацієнта та/або інших джерел, крім бюджетних коштів, може здійснюватися без рецепта лікаря;
- суб'єкти господарювання, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з виробництва (виготовлення) лікарських засобів в умовах аптеки та/або роздрібною торгівлі лікарськими засобами, можуть здійснювати продаж лікарських засобів іншим суб'єктам господарювання, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з виробництва (виготовлення) лікарських засобів в умовах аптеки та/або роздрібною торгівлі лікарськими засобами, з правом їх подальшого продажу;
- студенти усіх медичних і фармацевтичних спеціальностей отримали право працювати у фармацевтичних (аптечних) закладах [3].

Висновки

Узагальнюючи вищенаведене, слід зазначити, що не зважаючи на військовий стан, фармацевтичні компанії України продовжують розвиватися, створювати нові ліки, надавати робочі місця і найголовніше забезпечувати населення важливими препаратами. До повномасштабної фази війни експорту української фарми заважали іноземні регуляторні обмеження, які було вкрай важко зняти. Але сьогодні світ змінився, й Україна посіла в ньому принципово нове місце. Наявні виробничі й наукові потужності, кваліфіковані кадри дозволяють швидкими темпами розширювати номенклатуру ліків в рамках

державно-приватного партнерства та державних замовлень, що збільшить стійкість системи охорони здоров'я в умовах надзвичайних станів.

Література

1. Фармринок закінчує рік на позитивній ноті – UDT Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.apteka.ua/article/652995>.
2. Фарма під час війни Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.darnitsa.ua/api/pharma-directory/pharma-during-the-war-ua%20/%D1%84%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%20%D1%87%D0%B0%D1%81%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%202022%20ua.pdf>.
3. Постанова КМУ від 7 травня 2022 р. № 542 Деякі питання провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) у період дії воєнного стану Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/download/postanova-vid-travnnya-2022-542-deyaki-pitannya-2022-97389.html>.
4. Як війна в Україні вплинула на промоційну активність фармкомпаній: підбиваючи підсумки I кв. 2022 р. № 8/9 (1329/1330) 16.05.2022 р. «Щотижневик «Аптека»». URL: <https://www.apteka.ua/article/634162>

Summary. The article examines the influence of martial law on the development of the pharmaceutical market. The dynamics of the volume of pharmacy sales of medicinal products, the structure of sales of medicinal products have been determined. The problems that have arisen in the pharmaceutical industry in modern conditions are defined. Directions of state support for the development of the pharmaceutical market are given.

Key words: *pharmaceutical market, martial law, medicinal products, pharmacy sales*